

HEMELS EN HEILIG

Vuur in Romeinse en Griekse oudheid

Vuur speelde bij de oude Grieken en Romeinen in velerlei opzichten een belangrijke rol. Vuur werd door hen beschouwd als een van de krachtigste natuurbronnen en als onmisbaar element voor de menselijke beschaving.

In Homerus' 'Ilias en Odyssee' kunnen we lezen hoe vuur een functie heeft als symbool van overwinning en nederlaag, om te koken, voor warmte en licht, en voor het cremieren van hun doden. In de boeken van geschiedschrijvers als Herodotus en Thucydides leren we vooral het verwoestend gebruik van vuur kennen: om in oorlogstijd huizen, oogst en andere eigendommen te vernielen. Daarnaast had vuur een belangrijke functie voor huishoudelijke doeleinden, al naargelang ieders sociale positie: niet iedereen kon zich in die tijd een eigen oven, kookgelegenheid of verwarmingsbron permitteren.

De betekenis van vuur weerspiegelde zich natuurlijk ook in de godsdienst en de mythologie. De dagelijkse rituelen van de eredienst speelden zich voornamelijk af rond het brengen van offers op een altaar waarop vuur brandde. Dat vuur moest vooral zuiver blijven en werd daarom met eerbied en ontzag behandeld, zowel thuis (de huiselijke haard) als in de tempels waar dag en nacht het 'heilige stadsvuur' brandde.

De Griekse goden van het vuur waren Hestia (godin van de huiselijke haard) en Hephaistos (patroon van smeden, kunstenaars en ambachtslieden), oorspronkelijk een Klein-Aziatische demon van het haardvuur. Hephaistos – zoon van Zeus en Hera – groeide in het oude Griekenland uit tot de god van het vuur, voorgesteld als een kreupele man met een baard. De Romeinse evenknie van Hephaistos was Vulcanus, god van het (vooral verwoestende) vuur. Zijn werkplaats bevond zich onder de Etna en andere vulkanen. Ter herinnering aan de grote brand van Rome (onder Nero) stichtte keizer Domitianus een altaar voor Vulcanus. Bovendien had Vulcanus binnen en buiten Rome een tempel en een standbeeld. Zijn feest werd gevierd op 23 augustus: de Vulcanaliën. Ook Hestia had haar Romeinse evenbeeld: Vesta, de haardgodin. Haar feest (de Vestalia) werd vooral gevierd door de bakkers en de molenaars. Om het haardvuur te verzorgen en te bewaren traden jonge meisjes voor dertig jaar in dienst van haar tempel om het haardvuur – dat eeuwig brandend moest blijven – te verzorgen en te bewaren. De straf die deze 'Vestaalse maagden' ten deel viel wanneer ze in gebreke bleven, was onbarmhartig: een levend graf was hun gruwelijk lot.

Het meest bekende verhaal dat ons door de eeuwen heen werd overgeleverd, is de mythe van Prometheus. Toen de wagen van de zonnegod Helios voorbijreed, stal hij met een licht ontvlambare vlasstengel het vuur en ijde met deze fakkel van de Olympus naar de aarde om het vuur onder de mensen te verdelen. Woedend stuurde oppergod Zeus de beeldschone Pandora naar de aarde met een argeloos geschenk: een fraaie doos, waaruit echter allerlei ziekten en rampen te voorschijn kwamen. De legendarische held zelf – kleinzoon van Oeranos, de hemelgod – werd voor zijn vermetele diefstal wreed door de goden gestraft: hij werd vastgeklonken aan een rots op een bergtop en iedere dag kwam een arend het aangegroeide deel van zijn lever wegpikken. In Griekenland is het tot op de dag van vandaag gebruikelijk dat boeren vlasstengels gebruiken om na de Paasnachtmis het vuur van de paasvlam mee naar huis te nemen.